խմբագիրը, առանց մի որ և է ամենափոքրիկ յանձնաժողովի, չի ուզենայ յանձն առնել իր պատասխանատուութեամբ, առանց կօնտրօլի փողեր և շորեր այստեղ բաժանել. վերջապէս խմբագրութեանը անհնարին է իւրաքանչիւր մուրացկանի անցածութիւնը և վկայածութիւնը նայել՝ արդեօք նա ճշմարիտ է գաղթական է, թէ նոյն իսկ Թիֆլիսի փողոցի մուրացկան:

Իսկ մի մասնաժողով այդ բոլորը կարող է հեշտութեամբ անել:

Մենք դարձեալ կը սպասենք, յետոյ գուցէ ինքներս կանենք այն, ինչ որ ուրիշները չեն կարող անել:

Այդ մասին դեռ կը խօսենք:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻՑ

—

30 ապր.

Ազնիւ կերպով սկսված նպատակը ազնիւ կերպով է վերջանում. վերաճնելով ձեր վրա մի ազնիւ պարտականութիւն, լրագրական խմբագրի պաշտօն, դուք աշխատել էք և աշխատում էք լրագրութեան միջոցաւ ազգայնութեան ազնիւ սերմը սերմանել ազգի սրտում, որոց պտուղները ազնիւ մշակմանից յետոյ, վայելելու է նոյն ինքն ազգը:

Ձեր լրագրի օր համարում, արդեօք գոնէ ներկայ 1880 Թուականի, ընթերցողը չէ կարդում այն բազմաթիւ նուիրատուութիւնների ցուցակները տաճկաց Հայաստանի սովելոց համար, ում կուրծքը չէ բաբախում ուրախութիւնից, երբ կարդում-տեղեկանում է, որ ամբողջ հայ տարրը ձեռք ձեռքի տուած, իւր ամբողջ ոյժը 'ի մի հաւաքած ճակատագրի հարուածներին անգամ դիմադրել է կամենում.—Այդ ամենի չարժառիթը լրագրութիւնն է, որ յայտնելով հայ տարրին իր եղբօր թշուառութիւնը, հրաւիրում և յորդորում է օգնութեան ձեռք կարկառել դէպի նա:

Եւ այդ հրաւէրը և յորդորը մնզանում էլ արձագանք գտաւ: Սորանից մի քանի օր առաջ փողոցների հակատներին կպցրած աֆիշաները յայտնում էին մեր քաղաքացոց որ տեղոյս մի քանի հայ զինուորականք, մասնակցութեամբ մի քանի երիտասարդների, կամենում են օգնել իրանց սովալլուկ վանեցի եղբայրներին և այդ նպատակով ամսոյս 26-ին ներկայացնելու են քաղաքական կլուբի դահլիճում «Պէպօ» կոմ. 3 արար. հեղ. Գ. Սունդուկեանցի: Մենք անդադար սպասում էինք ներկայացման օրին և անա ամսոյս 26-ին երեկոյեան մենք ներկայ էինք արդէն այդ ներկայացմանը: Մասնակցում էին՝ պ. պ. Ի. Թոխաթէլեանց Դ. Ախշարումեանց, Լ. Եղիկեանց, Մ. Տէր-Սարգսեանց, Ց. Տէր Դաւթեանց և Գ. Շահբուդաղեանց. կանանց դերերը կատարում էին՝ Աշխէն Տէր-Սարգսեանց և օրիորդ Կ. Քանդարեանց: Ներկայացման ժամանակ ում աչքին չէր ընկնում պլիսայի հերոսի, Պէպօի (Թոխաթելեանի) բուն տիպը, այն ազնիւ ձկնորսի, որի դէմքին է ապրել իր ճակատի քրտինքով և սնուցել իր մայրն ու քոյրը աննշան՝ բայց՝ ազնիւ վաստակով: Ո՞ւմ աչքին չէր ընկնում ապայ Արութին Զիմզիմովը (Ախշարումեան) այն հարուստ-վաճառական աւագակը, որի համար ոչինչ նշանակութիւն չունէր անրաղղացնել մի ամբողջ ընտանիք. միայն թէ սեպհականացնէր այն սեփականութիւն, որի վրա հիմնուած էր մի չքաւոր ընտանեաց առաջին և վերջին յոյսը, որ այդպիսի վաստակներով կատարէր ամեն մի հրամանը իր սիրած փէփէլի կամ կակուլին (Եղիկ.), այն ընկերասէր և պարզամիտ լօթին, որը իր սիրելի Պեպոնի սիրուն պատրաստ էր օգնել ամեն մի դէպքում իր ամբողջ գոյքով,—ջուխտակ մուշտէքով: Վերջապէս ում վրա հոլ մնաց ծիծաղելով այն բուռնօթաւէր-Աստուածավախ Գիքօին (Տէր-Սարգս.) տեսնելիս, որի համար Պէպոնի հօր անդերձի չը կատարելը և բարաթի կորցնելը մահու հարուած էր, իսկ բարաթի գտնելը, ազատութիւն այդ հարուածից: Շատ գեղեցիկ էին իրանց դերերում տիկ. Ա. Տէր-Սարգսեանցը օր. Կ. Քանդարեանը և միւս մնացեալները: Անտրակտներում երգում էր պ. Եղիկեանը առանձին և խմբի մասնակցութեամբ:—Ցաւալի էր նկատել միայն, որ դահլիճը կիսով չափ դատարկ էր, երևի տեղերի Թանգութիւնն էր պատճառը:—Ներկայացումից զուտ արդիւնք մօտաւորապէս մնաց 350 ր.:

Լսում ենք որ վերոյիշեալ գումարից 100 րուբլին նուիրել է տիկին Հ. Ցովհանջանեանցը և 25 րուբլին մի անյայտ պարոն: փառք և պատիւ այդպէսի զգայուն սրտերին:

Վերջացնելով նամակս և յայտնելով իմ խորին շնորհակալութիւնը, պարտականութիւն եմ համարում յայտնել և իմ համեստ խորհուրդը մեր զինուորական Թատրօնասէրներին, որ նոքա չը զլանան մասնակցելու մեր ապագայ ներկայացումներին էլ, որով մեծ զարկ տուած կը լինէին տեղոյս Թատրօնական գործին և կատարած կը լինէին լիովին մեր յոյսը, թէ ամբողջ հայ տարրը հոգով միացած, ձեռք ձեռքի տված աշխատում է ազգային բարօրութեան և յառաջադիմութեան համար:

Մ. Միրզոյեանց

ՆԱՄԱԿ ԲԱԳՈՒԻՑ

—

Ապրիլի 20

Շատ հասկանալի է, որ ոչ մի հասարակութիւն կրթութեան գործի մէջ չէ կարող շատ առաջ գնալ, եթէ ուսման հետ միացրած չը լինի և արհեստագիտութիւնը: Այդ կողմից Բագուի հայ հասարակութիւնը պէտք է կրթութեան խիստ ստորին աստիճանների վրա դասել: Նա ոչ միայն չէ աշխատում զարգացնել արհեստը, այլ տակաւին մի հին նախապաշարմունքով բաւական արհամարհանքով է նայում դէպի արհեստաւորը: Այսօր մեր հասարակութեան մէջ մի հարստահարող չարչի, մի ստոր գրագիր ծառայող, կամ մի հազար ու մէկ խարդախութեամբ հարստացած պարոն աւելի մեծ պատիւ ունէ, քան իր արդար աշխատանքով ապրող արհեստաւորը:

Բոլորին յայտնի է, որ Բագուն, որպէս ծովեզրեայ քաղաք, և որպէս ամենայարմար նաւահանգիստ մեծ ապագայ ունի, մանաւանդ այն ժամանակ, երբ այդ քաղաքը միացրած կը լինի փօթիթիֆլիսեան երկաթուղու գծի հետ: Նաև այժմ, Անդրկովկասեան քաղաքների առաջինը կարող է համարվել իր արդիւնաբերութիւններով: Այդքանը բաւական է միայն յիշել, որ ամեն տարի մի քանի միլլիօն պուդ նաւ ֆոտօգէն է արդիւնահանվում: Դրա համեմատ արհեստագիտութիւնը պէտք է ծաղկած լինի, որի վրա ամենևին ուշադրութիւն չէ դարձնում մեր հայ հասարակութիւնը: Իբրև օրինակ ես կը յիշեմ մի քանի փաստեր. Բագուի մէջ այժմ կայ վեց գլխաւոր գործարաններ մեքենաներ պատրաստելու համար (желѣзный заводъ), որոնց մէջ աշխատում են հարիւրաւոր գործաւորներ: Այդ գործաւորները, սկսեալ առաջին վարպետից մինչև վերջին աշակերտը բոլորը ռուսներ, շվեդացիներ կամ եւրօպացիք են, բայց ոչ մի հայ: Դրա հակառակ մտէք մեր դատարանները, մեր պօլիցիան, մեր մաքսատունը և մեր պաշտօնական այլ հիմնարկութիւնների մէջ,—այնտեղ կը տեսնէք բազմաթիւ հայ ծառայողներ, որոնց մեծամասնութիւնը հասարակ գրագիրներ են: Մեր ծնողները աւելի բարւոք են համարում, որ իրանց որդիները ամբողջ կեանքում գրագրի սեղանի առջև մաշվեն, բարակացաւ ստանան, որ վերջապէս չինօվնիկ դառնան, քան թէ մի գործարանում յանձնելով, նրանցից օրինաւոր արհեստաւորներ պատրաստեն: Ցուսով եմ, որ ծնողները, մանաւանդ աղքատ ծնողները ուշադրութիւն կը դարձնեն այդ կէտի վրա:

Վերջացնելով նամակս, հարկաւոր եմ համարում մի քանի խօսք ասել մեր դպրոցների ՚պարոն տեսչի վրա: «Մշակի» անցեալ տարվայ համարներից մէկի մէջ տպված էր մի նամակ, որի մէջ, ի միջի այլոց, ուշադրութիւն էր դարձրած տեսուչ պ. Ստեփաննեանցի վրա, յայտնելով այն միտքը; թէ նա չէ կարող կատարել հայոց ուսումնարանի տեսչի պաշտօն, երբ մի և նոյն ժամանակ կատարում է և Բագուի ամբողջ նահանգի դիրեկտօրի պաշտօնը: Այդ լուրը այժմ հաստատվում է, որովհետև, որպէս լսում ենք, պ. Ստեփաննեանցը այժմ դիտաւորութիւն ունի թողնել Բագուի ուսումնարանը և այցելութիւն անել գաւառների ուսումնարաններին և նրանց քննութիւններին ներկայ գտնվել: Բայց թէ ում է յանձնելու նա մեր դպրոցի տեսչութիւնը,—չը գիտենք: Մենք զարմանում ենք, թէ ինչու «Մարդասիրական ընկերութիւնը» վարձեց այդ պարոնին, երբ նա կանխապէս գիտէր, որ պարոնը տէրութեան ծառայութեան մէջ է գտնվում, ուրեմն և չէր կարող և ժամանակ չէր ունենայ մեր ուսումնարանի վերաբերութեամբ իր յանձնառած պաշտօնը խղճմտանքով կատարել: Միթէ չէր կարող պ. Ստեփաննեանցին տուած 1400 րուբլով վարձել մի աւելի յարմար տեսուչ, որ գոնէ հայերէն խօսել գիտենար, որից զուրկ է պ. Ստեփաննեանցը, այլ ես չենք խօսում նրա մանկավարժական Թերութիւնների մասին: Բայց «Մարդասիրական ընկերութիւնը» բացի տեսչութեան պաշտօնից, պ. Ստեփաննեանցին ուսուցչի պաշտօն էլ յանձնեց, և նա իր դասերը հին խալիֆաների նման աւանդում է գաւազանների հարուածներով: Շատ հասկանալի է, որ այդ տեսակ տեսուչը ինչ ուղղութիւն կարող է տալ միւս վարժապետներին:

Ա. Մովսէսեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Գրիգոր Արծրունի կը կարդայ իր հայերէն դասախօսութիւնը «Սովի մասին Հայաստանում» երկ-

---

բոլորը: Բայց վերջին ժամանակներում յաճախ կրկնվող գողութիւնները պապին բաւական վարպետ շինեցին: Նա իր սենեակում հարիւրաւոր ծակուծուկ ունէր, և փողերի ամեն մի մասը մի ծակում էր պահում: Եւ այս պատճառով, երբէք չէր պատահում, որ նրա գանձը մի անգամով յափշտակվէր, թէև ինքը սովորութիւն ունէր երդվել և հաւատացնել, թէ բոլորը տարան:

Պապին խիստ տիպական ծլաններից էր. և Վարդանը ճանաչում էր նրան իր մանկութեան ժամանակից. Նրա ծլատութիւնը միաբանութեան մէջ լեգենդական նշանակութիւն էր ստացել: Պապին համարվում էր հարուստ աբեղաներից մէկը, այն զանազանութեամբ միայն, որ ուրիշները իրանց հարստութիւնը դիզել էին աւելի մթին ճանապարհներով, իսկ պապին սաստիկ խնայողութեամբ:

—Փող շատ ես սիրում, պապի, ինչ պիտի անես այսքան փողը:

—Է՛հ, որդի, ասացէս կայ, որ ուղտ է կուլ տալիս, բայց գայլի անունն է խայտառակ:—Հիմայ ո՞վ չէ սիրում փողը, հիմայ փողի բազար է, բոլորը փողի համար են աշխատում:

Նա դողդոջուն ձեռքերով ծոցից հանեց քթախոտի տուփը, բաց արաւ, տեսաւ, որ դատարկ էր: Գուցէ հարիւր անգամ նա այսօր բաց էր արել այդ դժբախտ տուփը և ամեն անգամ տեսել էր, որ դատարկ է, բայց դարձեալ չէր հաւատում իր աչքերին, և կարծում էր, թէ գուցէ մի հրաշքով լցված կը լինի:

—Անիծվի Սիմոն վարժապետը,—դու խօ ճանաչում ես նրան,—քսան կօպէկ տուեցի, Թանիքայէ զուծիս էլ տուեցի, որ տանէ քաղաքից բուրնօթի առնէ, տարաւ, համ փողը կերաւ, համ զուծին:—Դու բուրնօթի չունես, Վարդան:

—Ես չեմ գործ ածում, պապի:

Պապին բախտից փոքր ինչ հեռու ընկած էր մի կիսաքարշ պապիրոս: Նա տեսաւ, և վերկենալով, մօտեցաւ, վերառեց պապիրոսի կտորը, և թղթէ փաթոթը պատառելով, մի կողմը գցեց, այնուհետև սնացած ծխախոտը փշրեց ափի մէջ, դողդոջուն մատներով մանրեց, և կծու փոշին քաշեց պնչածակերի մէջ:

—Միթէ այդպէս են պահում քեզ, պապի, որ բուրնօթու փող էլ չեն տալիս:

—Է՛հ, որդի, աշխարհս փոխվել է, ո՞ւր են Ներսէս վեհափառի ժամանակները: Այն ժամանակ սէր կար, միաբանութիւն կար. այն ժամանակ մեծ կար և փոքր կար: Իսկ հիմայ ամեն բան տակնուվրա է եղել: Ով որ ճարտար սուտեր խօսել գիտէ, ով որ խելացի կերպով խաբել գիտէ, նա է առաջ ընկնում: Մեր նմանների երեսին ո՞վ է նայում: «Հիմայ նոր հաւեր են եկել, ու երկաթէ ձուաներ են ածում»:

Պապին Ներսէսի ամենաջերմ պաշտողներից մէկն էր. այդ յաւիտենական յիշատակի արժանի կաթողիկոսի անունը նրա լեզւում սրբութեան նշանակութիւն ունէր: Ամեն մի զեղծում տեսնելու ժամանակ, երբ նրա սիրտը վշտանում էր, նա միշտ սովորութիւն ունէր յիշել Ներսէսի ժամանակները, որ նրա համար էջմիածնի ոսկեդարն էր:

Պապին այժմ մի առանձին հոգեզմայլութեամբ դարձեալ յիշեց ոսկեդարը: Նա ցոյց էր տալիս գեղեցիկ լիճը, բացատրում էր, թէ ինչ նպատակների համար էր շինել տուել այն մեծ մարդը այդ գեղեցիկ լիճը: Ցոյց էր տալիս լճի մօտ մի աւերակ, որ պէտք է թղթի գործարան լինէր, որ վանքը ուրիշ տեղից թուղթ բերել չը տար, իսկ այժմ այնտեղ վանքի գիւղացիները իշաներ էին կապում: Ցոյց էր տալիս լճի հանդէպ մի ուրիշ աւերակ, որ պէտք է մետաքսի գործարան լինէր, որի համար տնկել տուեց վեհափառը անտառի մի ահագին մասը, որ բաղկանում էր թթենիներից: Ցիշելով անտառը, նա չը կարողացաւ իր արտասուքը զսպել, և պատմեց, թէ վեհափառը իր տնկել տուած ծառերը այնքան էր սիրում, որքան հայրը կը սիրէ իր զաւակներին: Երբ գնում էր անտառը, միշտ մի փոքրիկ կտրոց իր մօտ ունէր, և իր ձեռքով կտրատում էր ծառերի աւելորդ ճիւղերը: Եւ նա բոլոր ծառերը ճանաչում էր, և գիտէր, թէ տարվայ մէջ որը որքան է մեծացել: Այդ տեսնելով վեհափառը ուրախանում էր, որպէս հայրը, նայելով իր մանուկի աճող հասակին, ուրախանում է և այլն:

Վարդանը նկատելով, որ այդ պատմութիւնը շատ երկար կը ձգվի, կամենում էր հեռանալ:

—Ականջդ մօտ բեր, Վարդան, ասաց պապին:

Վարդանը ականջը մօտ տարաւ և լսեց հետևեալ խօսքերը.

—«Շուտ հեռացիր այստեղից, որդի, քեզ վրա խորթ աչքով են նայում»:

—Ինձ այստեղ դեռ ոչ ոք չի տեսել, պապի:

—Բաւական է, որ մէկը տեսել է:—Ես վատ բաներ լսեցի քո մասին:

—Ձեր ականջները խօ լաւ չեն լսում, պապի, ինչպէս լսեցիք:

—Պապիի ականջները այն ժամանակ միայն վատ են լսում, երբ խօսքը իրան ձեռնտու չէ, բայց պէտքական խօսքը նա իսկոյն լսում է:

Վարդանը ծիծաղեց և հեռացաւ:

Պապին նրա ետևից կանչեց.

—Լսիր, Վարդան, եթէ քաղաքը գնալու լինիս, չը մոռանաս ինձ համար մի քիչ բուրնօթի ուղարկել: Դու խօ տեսար, որ տուփս դարդակ էր:

Այդ միջոցին յայտնվեցան Մէլիք-Մանսուրը Ցովհաննէս հայր սուրբի հետ:

—Ի՞նչ էիր խօսում այն պապիի հետ, հարցրեց վերջինը:

—Նա միակ ազնիւ մարդն է այստեղ, պատասխանեց Վարդանը, և դառնալով Մէլիք-Մանսուրին, ասաց.

—Ես կը ցանկանայի ձեզ հետ առանձին խօսել, դուք ունէք այստեղ որ և իցէ ծանօթ տուն:

—Ունեմ:

Վարդանը ոչ թէ պապիի խօսքերից կասկածի մէջ ընկաւ, այլ առհասարակ աշխատում էր իրան հեռու պահել վանքից: Բացի դրանից, նա անհանգիստ էր Լալայի մասին, պէտք էր գտնել նրան, պէտք էր մի տեղեկութիւն ստանալ նրա մասին: Նա խնդրեց Ցովհաննէս հայր սուրբից, որ նա հարցրդէ իրան, եթէ որ և իցէ տեղեկութիւն ստանալու կը լինի քահանաներից:

—Ես լուր ստացայ, որ այսօր մինչև ճաշ կը գան քահանաները և ցուցակները կը բերեն, ասաց հայր սուրբը,—ես անմիջապէս քեզ իմացում կը տամ:

—Գիտէք մեր տեղը, հարցրեց Մէլիք-Մանսուրը:

—Գիտեմ:

—Ուրեմն գնանք, Վարդան:

Այդ միջոցին հրապարակի վրա երևաց մի փոքրիկ խումբ, որ դանդաղ կերպով շարժվում էր դէպի գերեզմանատունը: Մի քանի աշակերտներ տանում էին մի դագաղ: Քահանայ չը կար, որովհետև քահանային կարող էին պատրաստ գտնել գերեզմանատանը: Նա այնտեղից չէր հեռանում, ի նկատի ունենալով, որ ամեն րոպէ նոր դագաղներ կարող էին բերվել: Մի կին, յենած երկու ուրիշ կանանց թևքերի վրա, գնում էր դագաղի հետ: Նա լաց չէր լինում, և ոչ արտասուք էր երևում նրա ցամաքած աչքերում: Նա գտնվում էր մի տեսակ սարսափելի շուարման մէջ, որ յատուկ է հոգու այն տրամադրութեան, երբ բոլոր զգացմունքները խորտակվում են մի ծանր և անակնկալ հարուածի ներքոյ: Երևում էր, որ այդ կինը հանգուցեալի մօտ ազգականը պէտք է լինի: Նրա փէշերից քարշ էին ընկած երկու փոքրիկ երեխաներ. դրանք լաց էին լինում: Վաղարշապատցիներից ոչ ոք չէր գնում դագաղի հետ, բացի մեղ ծանօթ բժշկապետից, որ որոշվում էր այդ աղքատ կիսամեր խմբի մէջ:

Վարդանը և Մէլիք-Մանսուրը հեռուից տեսան այդ թշուառ յուղարկաւորութիւնը, բայց ուշադրութիւն չը դարձրին և անցան:—Եւ ո՞վ ուշադրութիւն կը դարձնէր: Ամեն օր, ամեն րոպէ հանդիպում էին այսպիսի տեսարաններ, որոնք արդէն սովորական երևոյթների կարգն էին անցել:

(կը շարունակվի)